אח"ד השיחים

ממשנתו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

פרשת וישלח תשפ"ז | גיליון ח'

הכתב והמכתב

דברי מוסר ויראה מכתי"ק כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

"יֶשׁ לִי כֹל" (בראשית לג, יא)

בברכת המזון אנחנו אומרים הרחמן הוא יברך אותנו כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל.

לכאורה ברכות אלו הן בזמן צער, כמו שנאמר אצל אברהם אבינו ע"ה (בראשית כד א) "וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל" וזה היה בזמן שעמד בקבורת שרה אמנו ע"ה, ולא זכתה לחופה של יצחק אבינו ע"ה, שיצחק אבינו ע"ה בכה עד שנשא את רבקה אמנו ע"ה שנאמר "וינחם יצחק אחרי אמו".

ומה שנאמר אצל יצחק אבינו ע"ה (כז לג) "וָאֹכַל מִכֹּל" היה בשעה ש"ויחרד יצחק חרדה גדולה" וראה גהינום פתוח לפני עשו וידע את מהותו של עשו. ומה שנאמר אצל יעקב אבינו ע"ה (לג יא) "יֶשׁ לִי כֹל" זה היה בשעה שעשו בא לקראתו וארבע מאות איש עמו, "ויירא יעקב מאוד ויצר לו" ומבאר המדרש ויירא שמא יהרג ויצר לו שמא יהרוג את אחרים. אם כן מדוע אנו מייחלים להתברך באותם הברכות שנאמרו בזמן של קושי וצער.

ויעקב אבינו ע"ה בכל עת אמר "יֶשׁ לִי כֹל". זוהי ברכה שלימה שאפילו בזמן הצרה של עשו בטח בהקב"ה, אע"פ שאין הרבה אבל זה הכל

אכן זוהי הברכה השלימה, שאף בזמן של קושי וייסורים אינו נופל, ומתחזק שהקב"ה עושה ויעשה הכל לטובה, כמו שכתוב אצל אברהם אבינו ע"ה שאחרי פטירת שרה אמנו ע"ה התחזק, שנאמר (כג ג) "וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ". ויצחק אבינו ע"ה "וָאֹכַל מִכֹּל" שראה גהינום פתוחה לפני עשו, התחזק וראה את האמת שיעקב היה ראוי לברכות ואמר (כז לג) "גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה".

ויעקב אבינו ע"ה בכל עת אמר "יֶשׁ לִי כֹל" זוהי ברכה שלימה שאפילו בזמן הצרה של עשו בטח בהקב"ה, אע"פ שאין הרבה אבל זה הכל. כמו שמברכים בברכות השחר 'שעשה לי כל צרכי', שמה שיש לו זה כל צרכו, וברכה זו מברכים בלשון יחיד כי כל אחד יש לו צורך מיוחד ואין אחד דומה לשני.

הקדושת לוי ע"ה אומר האבות התברכו בכל מכל כל של קריאת שמע "בכל לבבך" זה אברהם אבינו ע"ה "בכל נפשך" זה יצחק אבינו ע"ה, "בכל מאודך" זה יעקב אבינו ע"ה. ועוד אמר בכל, ששמחים שיש לו לכל אחד, הכל בעין טובה. וכמו שמובא בגמ' ב"ב (טז:) שלושה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין עולם הבא, אברהם יצחק ויעקב שכתוב בהם כל. כלומר אע"פ שבאותו הזמן שבו נזכרו הלשונות כל, לא היה להם טוב, מכל מקום הכירו את הטובה הפנימית שיש בו מהנהגת הקב"ה, וזהו טעם גן עדן.

מזהב ומפז

פנינים מלוקטים מספרי אדמו"רי שושילתא קדישא

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו (לב, ד)

הנה במפרשים דקדקו שלכאורה מילת 'לפניו' מיותרת. ויש שפירשו שהכוונה לרמוז שמדובר במלאכי מעלה, וכלשון רש"י כאן על אתר 'מלאכים ממש', ולא שלוחים בשר ודם הקרויים גם הם מלאכים. והכוונה בזה לרמוז ששלח את המלאכים שהיו לפניו, הם הנזכרים בסיום הפרשה הקודמת "ויעקב הלך לדרכו - ויפגעו בו מלאכי אלקים".

ועוד יתכן לבאר שהכתוב בא לרמוז על שורשם של המלאכים, שהנה ידוע שהמלאכים שלמעלה מסודרים מכוונים לאבות הקדושים, שישנן ארבע חיות הקודש כנגד ארבעה רגלי המרכבה שהם אברהם יצחק ויעקב ודוד המלך, ולזה רמז הכתוב באומרו 'מלאכים לפניו', היינו מלאכים ששורשם באברהם ויצחק שהיו בדור שלפני יעקב. ובאמת היו שם גם את המלאכים ששורשם בבחינת יעקב, אך לא הזכיר זאת, כיוון שתלה את זכותו בזכות אבותיו, וכרוצה לומר שגם הלאך הקרוי בשמו בא לו רק בזכות האבות שהיו 'לפניו', אברהם ויצחק.

(פתח האוהל)

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו (לב, ד)

סופי תיבות של חמשת התיבות הראשונות שבפסוק: וישל'ח יעק'ב מלאכי'ם לפני'ו א'ל עולים יחדיו לתיבת 'בחלום', רמז לחלומו של יעקב בתחילת פרשת ויצא, שם ראה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו. ובא לומר שכשם שבחלום זה ראה שהגיעה זכותו להיות מלאכי אלקים סובבים אותו לשמשו לשומרו, כן גם כאן זכה שהמלאכים ישמשוהו, ועל כן שלח מלאכים ממש אל עשו אחיו.

(פתח האוהל)

כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד עָתָּה (לב, ה)

הנה יש להבין מדוע נזקק לומר יעקב

המשך בעמ' ג'

צֵידָה לַדֶּרֶךְ

"אֵין עֵשָׂו יָכוֹל לָגַעַת בַּנְּקֻדָּה הַפְּנִימִית שֶׁבְּיַעֲקֹב, כִּי הִיא לְמַעְלָה מִכָּל אֲחִיזָה"

בין שני העולמות

העולם הבא הוא שורש כל ההוויה, ומי שבוחר בו יקבל באמת גם את העולם הזה, אך זאת בתנאי כפול ומכופל שהוא בוחר רק בו. מי שמנסה לרקוד על שתי החתונות, או להעדיף את העולם הזה, סופו שיוותר קירח מכאן ומכאן

השבוע נלמד את מאמרו של מרן רבינו בעל אביר יעקב בספרו פיתוחי חותם, אודות היחס שבין עולם הזה והעולם הבא, ומהי משמעות הבחירה באחד מהן. כדרכו, פותח רבינו בציטוט לשון הפסוקים: "**וַיֹּאמֶר, נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי, וְדָפְקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן. יַעֲבָר נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ, וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי, לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים, עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה**".

ומעיר על כך רבינו (יצוין, שמחמת קוצר היריעה השמטנו חלק מהקושיות והמשא ומתן שסביבן, וניתן לראותן במקור הדברים) וזה לשונו: "**יש לדקדק למה בתחילה פתח בלשון רבים "נסעה ונלכה", וסיים בלשון יחיד "ואלכה לנגדך", ועוד אומרו "ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן", וכי שייך ביום אחד ימותו כל הצאן?**"

ומיישב רבינו: "**ואפשר לרמוז לפי מה דאיתא במדרש** (עיין תנא דבי אליהו זוטא פרשה יט) **דיעקב ועשו חילקו העולמות, עשו נטל עולם הזה ויעקב נטל עולם הבא. ועשו סבר שכשם שהוא אין לו שום חלק בעולם הבא כלל, גם יעקב לא יהיה לו בעולם הזה חלק ונחלה בהרווחה, רק להחיות נפש בצמצום. וכשבא יעקב מלבן, וישא עשו עיניו וירא והנה הנשים והילדים ועבדים ושפחות וצאן ובקר לאין מספר, תמה עשו וחשב בדעתו: אם כפי החלוקה שחילקנו, שאני נטלתי העולם הזה ויעקב עולם הבא, לא ישיג יעקב לכל העושר והכבוד הזה, וזה אונאה גדולה עשה לי, שהוא יטול שני עולמות ואני לא אטול כי אם עולם אחד**".

"אטול בשלך"

ואשר על כן, עלה בדעת עשו לחזור בו מחלוקת השותפות. ובלשונו של רבינו: "**הנכון הוא שאומַר לו שנחזיר הכל לאמצע, ויהיו שני עולמות בין שנינו חלק חלק, וזהו שאמר לו "נסעה ונלכה", פירוש העולם הזה שנטלתי בחלקי והוא שלי, עשכיו אחזירהו לאמצע ואני ואתה נסעה ונלכה בו בשוה חלק כחלק, ועולם הבא המיוחד לך לבדך וראוי לך, גם אני "אלכה לנגדך" בו, כמו שנטלת הרווחה בשלי גם אני אטול בשלך, דאם לא כן יש אונאה ומקח טעות בחלוקה שחלקנו**".

ואולם יעקב ממאן להצעה: "**והשיבו יעקב, "אדֹנִי יודע כי הילדים רכים וגו'... וידוע גם כן שאלמלא לא קבלו ישראל התורה היה העולם חוזר לתהו ובהו, ולא יהיה לא העולם הזה ולא העולם הבא. והשתא כשנרד לשורש הדבר דחלוקת יעקב עם עשו לא יש לעשו שום חלק אפילו בעולם הזה, וכל מה שאוכל עשו בעולם הזה הוא בשביל יעקב שזרעו קיבל התורה, וכל זה הודיע יעקב לעשו בתשובה שהשיבו כאן, במה שאמר לו כי "הילדים רכים", הודיע לו בזה שהילדים הקדושים והטהורים ורכים מצד הקדושה, הם שעתיד הקב"ה לקבל בערבות בעת נתינת התורה, וזה לא שייך כי אם בזרע קדוש שהם זרע ישראל**".

כוונת רבינו לדברי מדרש שיר השירים (פרשה א) ושוחר טוב (מזמור ח) המפורסמים, ונביא את לשונם: "כשביקש הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל, אמר להם: תנו לי ערבים שאתם מקיימין את התורה, אמרו לו הרי אבות העולם ערבים בנו, אמר להם חייכם הן חייבין לי, הלואי שיעמדו הם בעצמם... אמרו לו ומי אלה שאינם חייבים לך, אמר להם התינוקות. מיד הביאו התינוקות שבמעי אמן, ומשדי אמן... אמר להן הקדוש ברוך הוא: ערבים אתם את אבותיכם, שאם אתן להם את התורה שהן מקיימין אותה, ואם לאו אתם נתפסין עליהם, אמרו לו הן".

רצונו של מקום

נחזור ללשונו של רבינו שמבהיר את עמדת יעקב, שמציאות הבריאה תלויה בו, ואם כן שני העולמות שלו הן בעצם: "**ועוד "הצאן והבקר", שהם ישראל כשעושים רצונו של מקום נקראים 'צאן', שנאמר** (יחזקאל לד, לא) **"ואתנה צאני צאן מרעיתי", וכשאין עושין רצונו של מקום נקראים 'בקר', שנאמר "שמעו את הדבר הזה פרות הבשן", ובין כך ובין בך אינם מתייחסים כי אם עלי, לעולם נקראים בני ישראל", והתורה גם כן מתייחסת על שמי כמו שכתוב "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב**" (דברים לג, ד).

"**נמצא קיום העולם והעמדתו שהיא קבלת התורה בי ובזרעי תלוי. ותדע, שאם הקב"ה ומשרתיו "ידפקום יום אחד", שהוא יום המיוחד למתן תורה כדי שיקבלוה ולא ירצו, "ומתו כל הצאן", דהיינו כל בני העולם מתים משום דיחזור העולם לתהו ובהו". וכמבואר בגמרא במסכת שבת** (דף פח.): "**מאי דכתיב** (בראשית א, לא) **ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו**".

ומסיים רבינו את טיעונו של יעקב לעשו: "**וכיוון שכן, נמצא כל העולם הזה והעולם הבא שלנו הוא, ומה שאתה מרוויח בזה העולם לא יש לך כלום, כי משלי אתה אוכל**".

בין יעקב לעשיו

לכאורה הדברים פשוטים. אולם כשננסה להעמיק בויכוח שבין יעקב לעשו ניתקל לכאורה בחוסר הבנה. במבט ראשון, החלוקה בין העולמות אינה שרירותית, כלומר, לא ניתן לבאר את העניין בתפיסה ילדותית משהו, לפיה יעקב 'תפס ראשון' את העולם הבא, והטעה את עשו שלא הבין שזהו החלק המובחר, שאם כן אכן טענתו של עשו צודקת, שיעקב רימה אותו ועל העיסקה להתבטל כדין מקח טעות. וטענותיו של יעקב שלאחר בחירתו גם העולם הזה שייך לו רק מחמירות את המצב, שהרי אם כן קל וחומר שלו היה עשו מבין את משמעות הצעד שנקט, לא היה מסכים בשום אופן לעיסקה המפוקפקת הזו...

ברור אם כן ש'עולם הבא' שבחר יעקב ועליו ויתר עשו איננו מתנת חינם, אלא הוא מותנה בעמל והשקעה בתורה ומצוות. ויעקב הסכים להטות את שכמו ולקבל את העול הכרוך בו ועשו לא. ברם כעת, משנוכח עשו שהעולם הבא כולל בעצם גם את העולם הזה, הוא ניצב בפני ברירה אכזרית - או לקבל על עצמו את עול העולם הבא יחד עם ההשקעה הכרוכה בו, או לוותר ולהפסיד את שני העולמות.

ולכאורה נראה מדברי רבינו שעשו אכן אינו מוכן להפסיד את חלקו בשני העולמות, ובלית ברירה הוא מסכים אפילו לקבל על עצמו עול תורה ומצוות, שאם לא כן אין טענתו טענה, שהרי העולם הבא כרוך ב'דרישות מינימום' שהוא לא מוכן לעמוד בהם.

ברם, אם אכן כנים דברינו, שוב לא מובנת טענת יעקב שדוחה את דבריו בטענה שהעולם הזה ניתן רק לבני העולם הבא, שהרי גם הוא מוכן להטות שכם ולזכות בעולם הבא, ומה שלא הסכים לכך מקודם, אין זאת אלא מפני שלא ידע את משמעות הסירוב, אבל כעת משנוכח בהשלכות המרות, הרי הוא מתחרט על בחירתו מעיקרא, וברצונו לבטל את העיסקה מכח טענת 'מקח טעות'.

כמובן גם שלא ניתן להבין את טענתו של יעקב במובן של 'בין כה אני מצד הקדושה ותורתי היא בעלת ערך, ואילו אתה - לצערך - נפל גורלך בחלקו של ס"מ הרשע, ואין לתורתך כח לקיים את העולם', שאם כן, מדוע נצרך יעקב אבינו לקנות את העולם הבא בעיסקה עם עשו, והרי הוא רשום על שמו ב'טאבו' מעצם הווייתו?

ועל כרחך שאכן היה בידיו של עשו לזכות לעולם הבא עם כל המשתמע מכך, קרי: שהוא יהיה זה שיעמיד את העולם, ובניו יהיו אותם תינוקות שמצד הקדושה שיהיו ערבים לקיומה, ורק בחירתו הגרועה היא זו שניתקה אותו ממהות נעלית זו, ואם כן הדרא קושיין לדוכתא, והרי כעת הוא מתחרט על בחירתו זו, וחפץ להיות שותף עם יעקב בעולם הבא, וטענה צודקת בפיו: מקח טעות!

טענת יעקב אבינו נכונה, לאמר: הן אמת שאם היית בוחר בעולם הבא, היו לך כעת את שני העולמות, אבל משבחרת בעולם הזה, לא תוכל לטעון שאתה רוצה את העולם הבא, כי אתה לא באמת בוחר בו ומוותר על העולם הזה אלא להיפך

צרות זה לזה

דומה שסודם של דברים נמצא בכבשונו של תלמיד הבעל שם טוב בעל התולדות יעקב יוסף, בספרו 'בן פורת יוסף' (פרשת ויחי), ונעתיק את דבריו הנפלאים:

"והענין, דחיי עולם הזה וחיי עולם הבא הם שני צרות זה לזה... ועל דרך הלצה שמעתי הטעם שהאומות הם בטוחים שהם בני עולם הבא, כי כבר היה חלוקה ליעקב ועשו בנחלת ב' עולמות, עשו נטל עולם הזה וליעקב עולם הבא, והאומות שהם בני עשו ירשו עולם הזה, ואלו יכנס בלבם דאגת עולם הבא לא יהיה להם עולם הזה, לכך הם בטוחים בעולם הבא ואז יש להם עולם הזה, והוא הנכון. והוא הדין לאידך גיסא, אנחנו בני יעקב שצריכין לדאוג עבור עולם הבא, אי אפשר שיהיה להם עולם הזה, וכנ"ל".

כלומר, אליבא דאמת באמת ניתן לבחור רק באחד מהשניים, או עולם הזה או עולם הבא. ובחירה אחת מבטלת בהכרח את השנייה. אבל כל זה בבחירת האדם, מה שאין כן בתוצאת הבחירה הדברים משתנים, וכהמשך דברי בעל התולדות יעקב יוסף:

"ועוד ששאל חכם אחד לאדם שהיה רודף אחר עולם הזה תמיד, אמר לו: השגת כלום מענייני עולם הזה? אמר לו: לא. אמר לו: אם כן, זה שאתה רודף אחריו עדיין לא השגת, מכל שכן עולם הבא שאין אתה רודף אחריו וכו'. לכך עצה יעוצה לכל אדם הרודף אחר עניני עולם הבא לייאש עצמו מעולם הזה, ואז יש לו עולם הזה ועולם הבא. וכאשר שמעתי ממורי (הוא הבעל שם טוב ז"ע) שאמר לאדם אחד, תקבל כל הבא עליך בעולם הזה באהבה, ואז יהיה לך עולם הזה ועולם הבא".

כלומר, העולם הבא הוא שורש כל ההוייה, ומי שבוחר בו יקבל באמת גם את העולם הזה, אך זאת בתנאי כפול ומכופל שהוא בוחר רק בו. מי שמנסה לרקוד על שתי החתונות, או להעדיף את העולם הזה, סופו שיוותר קירח מכאן ומכאן.

נמצא שאכן טענת יעקב אבינו נכונה, לאמר: הן אמת שאם היית בוחר בעולם הבא, היו לך כעת את שני העולמות, אבל משבחרת בעולם הזה, לא תוכל לטעון שאתה רוצה את העולם הבא, כי אתה לא באמת בוחר בו ומוותר על העולם הזה אלא להיפך, אתה מעוניין בחלק ממנו רק בכדי לשמר את הבחירה לבעלות על העולם הזה.

ובכן, במצב ענינים שכזה אכן לא נותר בידך מאומה, מהר ואכול את המועט שבידך, טרם יעלו מושיעים להר ציון שאז תיכחד לנצח, אכי"ר

המשך מעמ' א'

לעשו את העובדה שחי עם לבן. ויש לבאר שכשידוע היה לבן ראש הקוסמים בארם, ואין לך מכשף גדול ממנו, עם תרפיו המדברים אוון. וחשב להרע ליעקב ולעוקרו מן השורש. והנה ידוע שאין לטומאה מבוא עם הקדושה, ואינה יכולה להתחבר עימה רק אם יש בה חיסרון שהיא מקום לשליטת הרע. ועל כן כשביקש לבן הארמי לעקור את הכל, צפה בכוחות הכישוף והסיטרא אחרא בכל החסרונות והחטאים של עם ישראל, ובכוחם ביקש לשלוט בהם ח"ו.

והנה ראש חטאי ישראל היה חטא העגל (וגם בלעם בנו - כמובא בסנהדרין דף קה. - כשרצה לקלל את ישראל, השית אל המדבר פניו, וכלשון תרגום אונקלוס בפרשת בלק: ושוי לקבל עגלא דעבדו ישראל במדברא אפוהי), ועל כן בכח חטא זה חשב לבן הארמי שתהיה לו שליטה ביעקב אבינו וזרעו לעוקרו מן השורש. אך כידוע לא עלה זממו בידו, כי גם חטא זה לא היה באמת מצד זרע ישראל כי אם מצד הערב רב, ויעקב אבינו וזרעו נקיים.

ולזה רמז יעקב אבינו לעשו, 'עם לבן גרתי', כלומר הייתי עם ראש המכשפים לבן הרשע, ועם כל מאמציו לא הצליח להזיק לי. ולא תאמר שמפני שהיה קרוב משפחתי, שהשיא לי את שתי בנותיו, וכמאמרו השקרי בסוף פרשתנו: "הבנות בנותיו והבנים בני וצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא" וכפירושו של רש"י שם: "איך תעלה על ליבי להרע להן", כי אנכי היודע ועד ששנא אותי בכל מאודו, וניסה להתאנות לי בכח חטא העגל הצפוי לזרעי, "ע'ם ל'בן ג'רתי" ראשי תיבות 'עגל', ועם כל זאת לא עלתה בידו וגבר ישראל. ואם כן גם אתה סופך לצאת בפחי נפש כמוהו.

(מחשוף הלבן)

וַיִּשָּׂא אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַנָּשִׁים וְאֶת הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי אֵלֶּה לָךְ (לג, ה)

כשראה עשו את מחנהו הגדול של יעקב, חשב כי הרבה את משפחתו וילדיו לתאוות עצמו, ועל כן שאל אותו "מי אלה לך", והרי אתה בעל תאוות כמוני. והשיבו יעקב "הילדים אשר חנן אלקים את עבדך", שכל אלו אינם כי אם לשם שמים, ואינם כי נחלת ה' ולא לי וליצרי המה.

(פיתוחי חותם)

אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמִשְׁבְּתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם (לו, מג)

המלה המסיימת את הפרשה הקודמת היא 'מחנים', והמלה הפותחת את פרשתנו היא 'וישלח', והמסיימת היא 'אדום'. רמז לדרכו של בעל תשובה לתיקון חטאיו. לאמר, אם עשית מחנות של עברות, עשה כנגדם חבילות של מצוות, ויבארו לך 'מחנים' – מחנות וגדודים של מלאכים מליצי זכות מכח אותן מצוות, וממילא 'וישלח אדום', ישולחו ויגרשו ממך העברות המשולים לאדום, וכלשון הנביא (ישעיהו א, יח): "אם יהיו חטאיכם כשנים - כשלג ילבינו, אם יאדימו כתולע - כצמר יהיו".

(רישא וסיפא)

פרק שמיני

"חכמי אפריקא"

בירעה זו אנו ממשיכים לעסוק בהיסטוריה היהודית של ארצות צפון אפריקה בתקופת הגאונים, ובפרט מהזוית התורנית שלה.

בין החכמים הראשונים הידועים לנו בשמותם מתקופה זו, הם הדיינים רב יהודה בן ר' שאול ורב נתן בן ר' חנניה, שהיו מחכמי קירואן בתקופת רב נטרונאי בר הילאי, גאון ישיבת סורא. הדבר ידוע לנו מנוסח תשובותיו שהשתמרו בידינו, המיועדות אליהם. גם רב הילאי אביו של רב נטרונאי כיהן כגאון ישיבת סורא, אך בין כהונתם של האב והבן מפרידות עשרות שנים. רק לאחר חמישים ושש שנה מאז פטירת אביו נתמנה רב נטרונאי לגאון, וזאת לאחר ששמונה גאונים אחרים ישבו על כיסאו של אביו בזה אחר זה.

רב נטרונאי הגיע לכסא הגאונות כשהוא זקן מופלג, ומלך חמש שנים, משנת ד' אלפים תרי"ג, ועד לשנת תרי"ח (כלומר, הוא נפטר לפני קרוב לאלף ומאתיים שנה. יצויין, שכבכל הנוגע לשמותם ותיארוכם של גאוני בבל, קיים בידינו מידע מהימן על פי 'אגרת רב שרירא גאון' המפורסמת, גם כשמדובר בגאונים שלא ידוע לנו על עצם פועלם כמעט מאומה). למרות שמלך שנים מועטות יחסית, עדיין הוא הגאון שמצויות בידינו תשובות רבות ממנו יותר מאשר כל קודמיו בתפקיד, כשחלק נכבד מהן מיועדות כאמור ליהודי צפון אפריקה.

נצטט לדוגמא את לשון רב נטרונאי באחת מאגרותיו, בה משתמע הקשר הנפשי העמוק שבין קהילות בבל וצפון ואפריקה, ובין העומדים בראשיהן: "לרבנא נתן בריה דרבנה חנניה, ולכל תלמידים חכמים וזקנים ושאר אחיהם הדרים בקירואן במדינת אפריקה, אהובים וחנונים, שאו שלום ממנו ומן האלפים, ומן רבנן קשישאי דדרא רבא שעומדים במקום סנהדרין גדולה... ומכל תלמידים וחכמים שבבבל, שתמיד ששים בשלומכם ומתפללים עליכם..."

מאות שנים לאחר מכן, באשכנז הרחוקה, כותב רבינו המהר"ם מרוטנבורג, אחרון בעלי התוספת, הגדול המובהק שבדורו, ורבו של הרא"ש ונצטט את לשונו בתשובותיו (ליקוטים סימן שסז): "אורו עיניי וצהבו פניי, כי הקרה השם לפניי. ובאו לידי תשובות שהובאו ממדינת אפריקיא, ספר גדול מחובר מתשובות חכמי אפריקא ששאלו מגאוני בבל והשיבום. ובראש התשובה כתוב: רב נטרונאי בר מר רב הילאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא למריה ורבנא יהודה בריה דרבנא שאול זצ"ל. והתשובה מחזקת יותר מקונטרס גדול מכמה שאילות ששאלוהו וזו אחת מהן".

מעניין לציין גם מספר אור זרוע (לרבינו יצחק מוינא, מתקופת בעלי התוספות), שמביא תשובה נוספת מרב נטרונאי לרב יהודה בר שאול ורב נתן בר חנניה גדולי קירואן, שעוסקת בהלכות אבלות. את התשטובה הוא מצטט בשם ספר קדום בשם המעניין 'בשר על גבי גחלים' שגם הוא נעלם מאיתנו ואינו ידוע כיום: "ובספר בשר על גבי גחלים בתשובות רב נטרונאי בר הילאי שהשיב לרבנא נתן בריה דרבנא חנניה ולרבנא יהודה בריה דרבנא שאול כתוב וששאלתם נהגו רבנן למיעבד מעמד ומושב או לא".

תאמין שתמצא

יגעת ומצאת - תאמין. מה שייך "מציאה" לאחר שיגע? ומה שייך אמונה אם האדם מקבל שכר על יגיעתו?

עלינו לדעת כי גדרי התורה והשגתה אינם ככל קניין גשמי בעולם. בדברים שבין אדם לחברו, אדם המצפה למצוא דבר מציאה או לקבל שכר - הדבר תלוי לעיתים במזל או בפעולה שטחית, אך לגבי תלמוד תורה, אמנם הדברים תלויים ביגיעה, אבל זו היא פעולה הנדרשת על מנת לאפשר את המתנה שמגיעה לאחר מכן שהיא אכן בבחינת מציאה.

וכאשר האדם מוסר את נפשו ויגע בתורה, הדבר אינו תלוי רק בכוחו האנושי, אלא הקב"ה מזכה אותו בסייעתא דשמיא עצומה. ומפני כך שייך לשון מציאה - כי אף לאחר כל היגיעה הגדולה והעצומה של האדם, עדיין גילוי העומק וההבנה האמיתית בתורה הם בבחינת מתנה משמיים והשפעה עליונה הבאה כחסד חינם למעלה מדרך הטבע.

אדם שיגע בתורה עשוי לחשוב שכל כוחו ועוצם ידי עשה לו את החיל הזה, או לחלופין ליפול בדעתו מחמת קשיי ההבנה. על כך באה האמונה הטהורה ללמדנו שאין יגיעתו של אדם הולכת ריקם

ומשום כך גוף העניין תלוי ב'אמונה' - שהרי אדם שיגע בתורה עשוי לחשוב שכל כוחו ועוצם ידי עשה לו את החיל הזה, או לחלופין ליפול בדעתו מחמת קשיי ההבנה. על כך באה האמונה הטהורה ללמדנו שאין יגיעתו של אדם הולכת ריקם, וכי כל מעט יגיעה שבן תורה יגע מביאה בעקבותיה את פתיחת השערים ונהירת הלב מאת ה'.

וידוע הסיפור שהמשכילים בווילנא ניסו פעם להטעים את אחד משרי המלוכה אצל הצאר בטעם של סוגיית גמרא ולמדו איתו את סוגיית 'תגרי לוד' הנודעת מפרק הזהב, אבל השר אף שהיה ממולח ומפולפל לא הבין דבר. וכשהגיעו הדברים לפתחו של הגה"ק רבי יצחק מוולוז'ין זיע"א נענה ואמר שפשוט שכך מאחר שהתורה כלל אינה יכולה להיתפס בשכל אנושי ומשכך גם סוגיה 'כלכלית' לכאורה אינה יכולה להיקלט במוחו של גוי, כי לא די ביגיעה גרידא.

מה נפלאים הם דברי קדשו של מור זקננו הגה"ק סידנא אביר יעקב זיע"א בספרו 'פתוחי חותם' (פרשת חיי שרה) על הפסוק "ותאמר שתה אדוני ותמהר תורד כדה על ידה ותשקהו". וכה דבריו "כשרואה התורה שהוא מתאווה ומשתוקק לדבריה, קוראת לו אדון ומכבדו ומרוממתו ומלמדתו בלי טורח. וזהו ותאמר שתה אדוני - למד ואהיה בעוזרך. ותמהר תורד כדה על ידה - ללמדו, כל יום הולך ומוסיף. ותורד כדה על ידה, לרמזו שהיא פותחת לו לב נבון לקנות דעת ללמוד בלי כל טורח, וזהו על ידה, שמתחילה היה הכ"ד על שכמה, מקום עליון שאינו יכול להשיגו, עכשיו נתנה אותו על ידה, מקום שכול יכול להשיגו. וזהו ותשקהו - ריוותה אותו מדבריה".

ספרי 'מילתא חדתא' מתורת כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

מילתא חדתא — על התורה
שיחות ודברי חיזוק על סדר פרשיות התורה, המאירים את עבודת ה' ואת ההתמודדות עם אתגרי הדור, ערוכים בלשון בהירה ונגישה.
לשה"ק / אנגלית

מילתא חדתא — על מסכת אבות
מאמרים על סדר מסכת אבות בעניני עבודת ה' והליכות חיים, המשלבים דברי התעוררות לעבודת ה' בדרך המוסר והחסידות.
לשה"ק / אנגלית

אהבת התורה
פרקי חיזוק באהבת התורה, ביגיעתה ובעסק לימודה, המעוררים את הלב להתמסרות לתורה ולהתחזקות בעבודת ה'.
לשה"ק

אמונה ובטחון חלק א
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק / אידיש

אמונה ובטחון חלק ב'
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק

יראת שמים
מאמרי התעוררות לקנין יראת שמים, יראת הרוממות ודבקות בה', המשלבים את דרכי הפשט והדרש עם פנימיות התורה.
לשה"ק

שיערי תפילה
שיחות ודברי התעוררות בעניני תפילה, לחיזוק הלב בעבודת ה' ובהתמודדות עם אתגרי החיים, ערוכים בלשון בהירה הקרובה לכל נפש.
לשה"ק / אידיש

שבת קודש
מאמרים על קדושת השבת ועל סדר יומה, המאירים את עבודת השבת. בצירוף פיוטי קודש מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
לשה"ק / אנגלית.

ירח האיתנים
מאמרי התעוררות לעבודת ימי אלול ותשרי: ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וחג הסוכות, לאור פנימיות התורה.
לשה"ק

חנוכה וט"ו בשבט
שיחות ומאמרי חיזוק בעניני חנוכה וט"ו בשבט, המאירים את עבודת הימים ומעוררים להתחזקות בתורה ואמונה.
לשה"ק

פורים
מאמרים על עניני הפורים ופנימיות החג, ובהם דברי חיזוק והתעוררות לעבודת ה' ולהליכות החיים.
לשה"ק

הגדה של פסח — מילתא חדתא
ביאורים על סדר ההגדה חג הפסח ושיחה"ש, המעמיקים בעניני יציאת מצרים ובעבודת ליל הסדר לאור פנימיות התורה.
לשה"ק (ספרד / ע"מ) / אנגלית